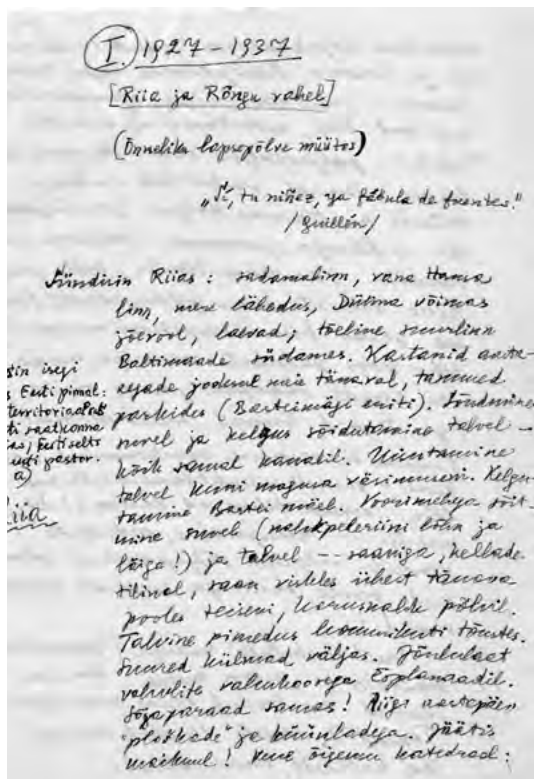

“Tagebücher 1957–1963”

Ivar Ivask

Minu elulugu¹

(1927–1961)

„Riiast Euroopasse“

[Läänemerest üle Atlandi Vahamereni]

„Erinnerung als Grundlage der Person“²

/Doderer³/

[Murrangukohad: 1937, 1947, 1957]

I. 1927–1937

[Riia ja Rõngu vahel]

(Õnneliku lapsepõlve müütos)

„Sí, tu niñez, ya fábula de fuentes.“

/Guillén⁴/

Sündisin Riias: sadamalinn, vana Hansa linn, mere lähedus, Düüna⁵ võimas jõevool, laevad; tõeline suurlinn Baltimaade südames.

[Vasakus veerus] a) Riia. Elasin isegi Riias Eesti pinnal: eksterritoriaalses Eesti saatkonna majas; Eesti selts all; eesti pastor.

Kastanid aastaeegade jooksul meie tänaval, tammed parkides (Basteimägi eriti⁶). Sõudmine suvel ja kelgus sõidutamise talvel – kõik samal kanalil. Uisutamine talvel kuni magusa väsimuseni. Kelgutamine Bastei mäel. Voorimehega sõitmine suvel (nahkpeleriini lõhn ja läige!) ja talvel – saaniga, kellade tilinal, saan viskles ühest tänava poolest teiseni, karusnahk põlvil. Talvine pimedus hommikuti tõustes. Suured külmad väljas. Jõululaat vahvlite vahukoorega Esplanaadil. Sõjaparaad samas! Riigi aastapäev „ploškade“ ja küünaldegaga.⁷ Jäätis maikuul! Vene õigeusu katedraal: küünalade kojukandmine, jumalateenistuse ilu ja toredus. Pühapäevane rahu Vanalinnas – jalutused

¹ Ivar Ivask. Tagebücher 1956–1963. – EKM EKLA, f. 409 (I. Ivask), m. 27: 1; l. 2–8.

² Mäletamine kui isiksuse põhialus – sks.

³ Heimito von Doderer (1896–1966), Austria kirjanduse suurkuju, kellega Ivar Ivaskil sidus sügav sõprus, vt. M. Tarvas. Ivar Ivask ja Heimito von Doderer. – Keel ja Kirjandus 1997, nr. 12, lk. 831–840.

⁴ Jah, lapsepõlv on vaid püskkaevude muinaslugu – hisp. k. Rida Jorge Guilléni luuletusest „Aiad“, mida Federico García Lorca (1898–1936) on kasutanud ühe oma luuletuse algusreana. Jorge Guillén y Álvarez (1893–1984), hispaania luuletaja, neljakordne Nobeli kirjanduspreemia nominent, kirjanduskriitik ja õpetlane, hispaania kirjanduse professor Pittsburghi ülikoolis Ameerikas (kuni 1970).

⁵ Daugava.

⁶ Basteikalns – läti k. Vana bastioni mägi Riia kesklinnas, Vabaduse monumendi lähedal.

⁷ Läti Vabariigi aastapäev on 18. november. Läti keelne sõna „ploška“ tulenes vene keelest ja tähendas plekist karpil, mille sisse pandi (õue) küünalaid.

isaga; muuseumide kopitand õhk, mõistmatud kubistid. „Irbīte“ – paljasjalgne maalija-erak, kes haises.⁸ Suured vastuvõetud kodus – toitude maitsmine köögis. Jõulupuu: õlu suhkruga joomine; vanaema ja vanaisa. Vanaema korter, selle pimeduse külastamine pühapäeval (koos isa vaikse büroo inspitseerimisega!); liha koos palukate moosiga, mida sai ainult vanaema juures süüa (ja terved õunad selles moosis!). Rõngusse ärasõitmine varahommikul, maikuul – värskelt niisutat tänavasillutise lõhn, imalalt lõhnavad kastanid! Sügisel naastes – õhtupimedus, aedviljade kioskide valgustet väljapanekud: ploomide, õunte, eriti aga magusate pirnide virnad!

„Brunshokolade“ rum[m]jiga (jaama kõrval) [*semidolce*] ja moon meega!⁹ Domino šokolaad. Isa toodud Stude martsipan. Tomatite maik värskel saial! Isa kabinett, suur saal.

Lühike reis – mu ainuke! – emaga Leetu, Joniškisse.¹⁰ Minu fantaasia, näitlemine-imateerimine. Imaginaarsed sõbrad: Lurss, Šwitzka, Vitsi. Ema saabumine seltskonnast õhtul – kasuka jahedus ja kerge parfüümilõhn.

[Märkus vasakus veerus] b) *Rõngu*.

Saabumine varasuvel Lõuna-Eesti looduse: õhu sina, kargus, lõokeste lõõritusi, värskel mulla lõhn! Pikad suveõhtud, värskel piim või hapupiim kamaga, krobe-pehme ruk[k]ileib (kapsalehtede maiguga all), vabarnad nagu põialpoiste kübarad, sõstrad suhkruga õhtul enne magama minekut. Presidendi pähklišokolaad või kompekid „Tilk piima“ koos sooja piimaga, samuti enne uinumist. Vana kella mängimine päikseloojangu kuldses valguses. Veranda laudseinte värskendav puulõhn; värviklaasi killud veranda suurtes akendes (mis hõõgusid õhtupäikse kiirtes). Suur pakk keskel – piksest tabat pajupuust *Kaptast* (laste kätest siledaks poleerit!). Rõdu viinaväätesse uppuv. Lävekivi köögiukse ees (*murelid* murul selle ees). Igivana suur kask, kaks pihlakat, suur õunapuu (mille okstes sain istuda) ja kuuste hekk ühel pool. Sirelitépõõsad maja ümber (nende lõikamine pärast õitsemist). Pähklepõõsad hekis. Heinamaa suviste lillevaibaga, kus asus turbatiik oma saarekesega. Käik sauna laupäeviti ühendet värskel leiva ja saia toomisega *Kaptast*.¹¹ Posti toomine Rõngust – põllude ääri pidi, salaradu mööda. Peod, sügislaad. Sõbrad: Erni, Iivi, Uno. Eesti keel, pigem Tartumaa murre armsalt ümberingi. Kvassi, kohupiima juust jaanikuks. Sügise saabumine: rehepeks, aganate tolm, õledel lõhn. Õhtuti pilkane sügispiimedus – lõikuskuu tohutult kollane kuu nagu juusturatas, tähistaevas, jahedus õhus, kaste rohus. Magamine ema juures teisel korral – sõstrade osad seinapragudes... Isa üllatavad külastused linnast – õhtuti „haukudes“ või „uludes“. Või tegemine. Jahe toidukamber: sink, munad. Minu harmoonika harrastus. Minu nimepäev 7. augustil (?) kirsikoogiga (suured, hilja küpsevad kirsid!). Joonistamine. Koerad!

Ivar Ivask lapsena Rõuges. EKM EKLA, A-211: 33

⁸ Voldemārs Irbīte (1893–1944) – läti kuntsnik, veidrik, kes elas tänavatel, jalutas paljajalu, joonistas raha eest. Tä hukkus sõja ajal, 1944. aastal lennukipommi killust Dailes teatri ees. Hiljem rajati sinna tema mälestussammas.

⁹ Brūnā šokolāde – läti k. Pruun poolmagus šokolaad, koostis: rumm, mooniseemned ja mesi.

¹⁰ Joniškis – linnake Põhja-Leedus 16. sajandist, 14 km Läti piirist. Linnas tegutses mitu juudi sünagoogi. Joniškis on 1941. aasta holokausti ohvrite mälestamise üks keskusi Leedus.

¹¹ Kaptala talu Rõuges – Ivar Ivaski isa Friedrich Vidrik Ivaski (1992–1975) sünnikoht.

Kapta talu Rõuges (enne 1900). Tagaküljel vanaema Liina pühendus: „Omal maal öitseb õnne, / Kodus kasvab kasu parem! / Tuleb tuttav teretama, / Sugulane soovitama, / Paistab lahkelt päikene, / Paistvad taevatähekesed. / Kapta. / Isamaja pind on kõigil kallis“ ja isa Vidrik Ivaski märkus: „Sellel sammelkatusel olen lapsena ümberrinud, räästaste all oli alati lael kana pesades munade otsing.“ EKM EKLA, A-211: 55

II. 1937–1947 [Riiast Marburgi]

(Minu „teise tõeluse“ aeg!)

Luule:

Algasin luuletama Riias, saksa keeles, Rilke varasema luule mõjul, a. 1943 (või 42?). Esimene luuletus – jaapanlik „Hände“.¹²

„Seelenwege“ – eratrükk Wetzlaris, 1945,¹³ andis valiku mu luuletusist 1943–45 (peale mõne eks-i, hävitasin) + esimesed tõlked inglise keelest!

1946–48: valmisid müstilis-surrealistlikud, osalt ekspressionistlikud luuletused – koguke „Ein Weg Gedichte“ jäi avaldamata. Tõlkisin paar pala W. Stevens'ist.¹⁴

Mõjud: Rilke, Hofmannsthal, Valéry.¹⁵

Isa müstilised autorid, maalikunsti armastus.

[Märkus vasakus veerus] Avaldasin: 1. luuletus: „Einer Liebe“ (õele pühendet) [Deutsche Zeitung im Ostland, 1943?]¹⁶ 1. kriitika – saksa keeles: Benvenuta raamatu „Rilke“ arvustus (Prager Tageszeitung)¹⁷

Elukohad: Riia, Rõngu, Posen, Zingst Darß, Frankfurt/O., Potsdam, Naumburg/S., Wetzlar, Wiesbaden, Marburg

¹² Rainer Maria Rilke (1876–1926) oli Ivar Ivaski üks lemmikluuletajaid, kelle saksakeelsed luulekogud avastas ta isa raamatukogust Riias juba kooliajal. Esimese luuletuse kirjutamise aastat on Ivask hiljem korrigeerinud: „Kirjutasin oma esimese luuletuse „Hände“ (Käed) 1943. aasta suvel.“ – I. Ivask. Mõtteid oma loomingust. – Tulimuld 1986, nr. 3, lk. 133.

¹³ Hävitatud debüütikogu „Seelenwege. Aus ersten Gedichten“ ilmus Ivar Ivarseni nime all. Ivaski esimestest luulekatsetustest: vt. M. Tärvas. Ivar Ivaski tee Rõngust suurde maailma: kodu on keeles ja luules. – M. Tärvas. Ivar Ivaski personaalbibliograafia. Keele ja Kirjanduse raamatusari nr. 5. Tallinn, 2006, lk. 12–13.

¹⁴ Tõenäoliselt oli tegu Ameerika modernistliku luuletaja Wallace Stevensiga (1879–1955), kes oli 1955. a. Pulitzeri auhinna laureaat.

¹⁵ Hugo Laurenz August Hofmann von Hofmannsthal (1874–1929) – Austria luuletaja, kirjanik ja literaat. Ivar Ivask kaitses doktoriväitekirja „Hugo von Hofmannsthal als Kritiker der deutschen Literatur“ Minnesota ülikoolis 1953. aastal (vt. EKM EKLA, f. 409, m. 24:5), mis lubab dateerida tema päevikukatsetuse väitekirja-järgsesse aega; Ambroise Paul Toussaint Jules Valéry (1871–1945), prantsuse luuletaja, esseist ja filosoof, kelle mõju enda loomingule märgib Ivask oma päevikutes korduvalt.

¹⁶ Luuletus oli pühendatud Ivari vanemale õele Sulamitele – vt. Ivar Ivaski 1968. aasta päeviku sissekanne 20.04.1968 – EKM EKLA, f. 409, m. 28: 1.

¹⁷ Benvenuta – „hea saabuja“, it. k. Rainer Maria Rilkel tekkis 1914. aastal kirjavahetusel põhinev romantiline suhe Austria pianisti ja kirjaniku Magda von Hattinbergiga (1883–1959), keda Rilke kutsus nimega Benvenuta. Kirjad avaldas von Hattinberg raamatus „Rilke und Benvenuta, ein Buch des Dankes“ (Wien, 1943).

Ivar Ivask õe Sulamite ja amme
Nataliaga. Foto: L. Kreisberg.
EKM EKLA, A-211: 7

Reisid: Tartu, Tallinn, Jelgava, Königsberg, Berliin, Frankfurt/M., Fulda, Worpswede, München ja Starnberger See

Koolid:

- a) Saksa algkool Riias (1935–39)¹⁸
- b) Riia Eesti algkool (1939/40)¹⁹
- c) 10. läti algkool Riias (1940–41)²⁰
- d) Riia tehnikum (1941–44)²¹
- e) Wiesbadeni Eesti gümnaasium (1946)
- f) Philipps-Universität Marburg (1946–49)

Sündmused:

- 18. I. 37: ema surm vähka
- 1939–45: II. maailmasõda
- 1940: vene okupatsioon; isa abiellub teine kord
- 1941–44: sakslaste okupatsioon
- 1944: põgenemine Saksamaale
- IV. 1945: pommirünnak Potsdamile, maja, kus elasime, hävitet
- V. 1945: põgenemine õega põiki disintegreeruvat Saksamaad, suurelt osalt jalgsi: Mecklenburg, Braunschweig, Harz'i mäed, Eisleben, Erfurt, Naumburg (kus isa viibis)
- 1945–46: laagrites Wetzlaris ja Wiesbadenis
- 1946: iseseisva elu algus üliõpilasena Marburgis.
- 1946: tutvus Astridiga sügisel

[Mu elu raskeim aeg: ema surmast sõja lõpuni ja keskkooli lõpetamiseni]

Biograafiline: Emata koduelu; isa majanduslikud raskused; mu ema asendaja Natija²² vallandamine

¹⁸ Linna 7. saksa algkool, läti k. Pilsētas 7. vācu pamatskola.

¹⁹ Esimene eestikeelne kool Riias loodi 19. sajandi lõpus: 2-klassiline Peeter-Pauli õigeusu kirikukool. Õppimisvõimaluste parandamiseks avati 1908. a. Eesti Hariduse ja Abiandmise Seltsi 6-klassiline algkool, alates 1913. a. tegutses see seltsi majas. Sel ajal õppis koolis üle 100 õpilase; 1922–1940 töötas Eesti algkool Riias 4-klassilisena.

²⁰ Rīgas 10. Pamatskola – läti k.

²¹ Rīgas Valsts tehnikums – läti k.

²² Natija ehk Natālija Rožukalne oli Ivari Ivaski ja tema õe Sulamite lapsehoidja, ilmselt ka Ivari amm, nagu võib oletada foto allkirja järgi. Ivaski päevikus leidub 20.02.1960 kõnekas sissekanne: „Nati oli mu lapsepõlves ainuke mitte isekalt armastav inimene – isa ja ema tegelesid rohkem iseendaga. Nati oli tasakaalukas, läbinisti hea inimene.“ – EKM EKLA, f. 409, m. 27: 1, l. 122.

Ivar oma isa Friedrich Vidriku ja õe Sulamitega Riias, 10. IV 1938. – EKM EKLA, A-211: 32

jaanne, kuid Talviku illustratsioonid on liiga abstraktsed; varem Talvik oli ekspressionistlikum ja parem.²⁵

Kirjutasin viienda eestikeelse luuletuse – „Äike Rõngu surnuaial“.²⁶

Adsoni „Värsivakk“ andis mulle sügava elamuse oma südamliku inimlikkusega.²⁷

Teen võib-olla valiku Kangro luulest.²⁸ Ainult heas valikus pääseb temasugune poet täiele mõjule. C. R. Jakobsoni nooruse näidendis „Arthur ja Anna“ ilmub tegelasena keegi „Ivask“.²⁹ Vist ainuke eesti kirjanduses?

Radauskas töötab nüüd tõlgina vene keelest „Library of Congressis“.³⁰ Mis suur vabastus temale!

Isa külaskäik meil 15. VII. – 23. VII.

isa poolt; sõja- ja okupatsiooniaja „teine tõelus“ – moraali puudus, eetiliste mõõtude kaotus; koolide vahetamise tõttu – sõprade täielik puudumine; puberteediaja eksimused ja nõrkused; tung valetada; saksa sõduritega läbikäimine meie tänaval; toidupuudus, nälg, isegi suved Rõngus kannatasid selle kasvava pinge all.

Head mõjutused Riias: Vene õigeusu katedraal, mida tihti külastasin; kastanid Skola's tänaval, kus elasime; vanalinn, sadam Düüna ääres; üks päikeseloojak peegelsiledal merel Riia rannal; isa kunstiraamatud – tema armastus vanade hollandlaste vastu; isa müstikute harrastus, Rilke austamine.

Valéry loominguga tutvumine: Wetzlaris 1945 sügisel.

[--]

[Ivar Ivaski eestikeelse päeviku algus]

7. VI. 59.²³

Masings Gedichte sind erschienen.²⁴ Ilus väl-

²³ Järgnevad sissekanded algavad „Tagebücher 1956–1963“ lehelt 116, milles Ivask alustab eestikeelsete sissekannete tegemist – EKM EKLA, f. 409, m. 27: 1, l. 116–119.

²⁴ Masingu luuletused on ilmunud. – sks.

²⁵ Uku Masingu esikkogu „Neemed vihmade lahte“ (1935) 2. tr. ilmus Otto Paju kujunduses Herman Talviku illustratsioonidega (Vaba Eesti, Stockholm, 1959) koos Ivar Ivaski pikema eessõnaga „Uku Masingu nägemuslik luule“ (lk. 5–18).

²⁶ Koos varasema nelja eestikeelse luuletusega („Päev Soomes“, „Õö Soomes“, „Südatalv“ ja „Muutus“) ilmus „Äike Rõngu surnuaial“ ajakirjas Mana 1959, nr. 2, lk. 112–113.

²⁷ Vt. A. Adson. Värsivakk: valik katsest vihust. Eessõna I. Grünthal. Vaba Eesti, Stockholm, 1959. Ivaski siirale kiitusele ka erakirjades vastab autor: „Teete mu oma kirjaga veel vanas eas edevaks: nii palju on selles kiidulaulu, et see mulle pähe kipub hakkama!“ Vt.: A. Adson 06.06.1959 I. Ivaskile. – EKM EKLA, f. 180, m. 45:1, l. 62/108.

²⁸ Bernard Kangro valikkogu koostamisest on nii päevikus kui kirjavahetuses autoriga palju juttu, raamat ilmub järgmisel aastal koos pikema eessõnaga: vt. I. Ivask. Ajatu mälestuse luuletaja. – B. Kangro. Ajatu mälestus. Sada luuletust 1935–1946. Eesti Kirjanike Kooperatiiv, Lund, 1960, lk. 5–38 (Vt. ka EKM EKLA, f. 409, m. 10: 1).

²⁹ Vt. C. R. Linnutaja [Jakobson]. Arthur ja Anna ehk vana ja uue ea inimesed. Üks Rõõmulik näitemäng kolmes järgus. Tartu, 1972. Ivaski nime kannab näidendis mõisnik Otmar von Altsussi toapoiss.

³⁰ Henrikas Radauskas (1910–1970), leedu luuletaja, emigreerus Leedust pärast Teist maailmasõda ja töötas 1959–1970 USA Kongressi raamatukogus. Arhiivis on säilinud tema 155 kirja Ivar Ivaskile (1951–1970), vt. EKM EKLA, f. 409, m. 16: 1.

Tuli „Mana“ 1959/2 mu viie esimese eestikeelse luuletusega.³¹ Kangro ja Under-Adsoni soojad retsensioonid mu „debüüdi“ puhul.³²

Ivaskite suguvõsa ajaloo jooni PUNASEGA ALLAJOONITUD

Ivaskite päritolu: a) nimi saabus Rõngu külast, kus kauemalt teada kaks Ivaski talu, Ala- ja Üle-Ivaskid (künkjal ja orus),³³ millede omanikud aga polnud enam Ivaski nimelised. Üks Rõngu küla päritoluga mees on insener Roo (varem Rosenfeldt, Julius Mutsi talust), kes õppis maamõõtjaks, oli Tartu linnavalitsuse majandusdirektor enne enamlaste tulekut.³⁴ Tema võiks mõndagi teada R[õngu] küla kohta.

b) nimi võiks tulla Võrumaalt, kus olevat Ivaskite mõisa ja ka Ivaskite järv. Alus, peale mitme juhusliku teate, nägin poisina maastiku maali maalijast Udo Ivask, keda peeti saksa ringkondis jaapanlaseks, kes pidi olema pärit Ivaskite mõisast Võrust.³⁵ Ka öeldi mulle peenest sakslase preilist, et Võrus olevat Ivaski mõis. „Großtante Wenden“, olles 90. a. vanune (FrI. HIEDEL) 1908. a., ütles noorena armunud olnud toredasse Ivaskisse, kes oli kuskil Viljandimaal tema või ta sugulaste mõisas valitseja (vist a. 1840 või nii). Esimese eks-libris-raamatu autor Udo Ivask Venemaal, kes sai hiljem Eesti ajal Tartu raamatukogu juhatajaks (suri enne 1930 või nii).³⁶ „Russki knižni znak“ (1906? 1910?) oli ta raamatu pealkirjaks.³⁷ On see Udo sama kui maalija? Üle-Venemaa farmatseutide ühingu kauaaegne direktor oli Ivask. Oli ta Udo vend?³⁸

Onu Peeter Ivaski ca. 80. a. vanaduses³⁹ oletus oli, et vist ikka Ivaski talust see nimi sai. Vanemad jutud pajatasid kellegist Ivanist ehk Ivaškost, kes vene sõjaväest võinud asuma jääda sinna kanti ja kellest võinuks saada Ivaski nimi. (Temast ehk tulenes Ivaskite suur pikkus.) Prof. Vasari menetlus – olevat Ivaskid tulnud ukrainlaste Ivaškost.

Isa vanaisa nimeks oli Jaak (isa: Видрик Яка сын Иваск)⁴⁰

Viimase Eesti seaduse kohaselt loodi Tallinnasse kodakondsuse e. päritolu keskasutus, kus iga eestlane pidi oma sünnipära ja vanemate kui ka laste sünni dokumentaarselt registreerima (Perekonnaseisumamet?). Seal on mu vanemate ja laste sünnipära dokumentaarselt kinnitatud.

*

Vanaisa: Jaak (–)⁴¹

Isa: VIDRIK (Friedrich), s. 18 – 1892, Urbaja talu omaniku pojana.⁴² Tema vanem vend Andres⁴³ sai Urbaja omanikuks.

³¹ Vt. viide 26.

³² B. Kangro 15.07.1959 I. Ivaskile – EKM EKLA, f. 409, m. 10: 1, l. 16/27; M. Under ja A. Adson 03.07.1959 I. ja A. Ivaskile. – EKM EKLA, f. 180, m. 45, l. 64/110.

³³ Praegu on Rõngu kõrval Kõdukülas olemas Ivaski talu ja Ivaskimäe talu.

³⁴ Julius Roo (end. Rosenfeld, 1887–1952), pärit Väike-Rõngust, hiljem Tartu linnanõunik ja seltskonnategelane.

³⁵ Vt. tema kohta: H. Kulpa. Udo Ivaski raamatukogu. – I eesti bibliograafia ja raamatuloo almanahh. Koost. E. Teder. Tallinn, 2000, lk. 33–40.

³⁶ Udo-Nestor Ivask (1878–1922), bibliofiil ja eksliibrisekunstnik. Vt. J. Genss. Udo Ivask ja tema tegevus raamatumärkide harrastajana. Tallinn, 1941.

³⁷ Udo Ivask andis 1902. a. välja venekeelse teose „Raamatukogu märkidest, nõndanimetatud eksliibristest, nende kasutuselevõtu 200. aastapäeva puhul Venemaal (1702–1902)“, mis kirjeldab eksliibristika arengut kogu Euroopas. Uurimused vene eksliibristikast on U. Ivask publitseerinud 3-köitelises, senini väärtuslikus venekeelses raamatus „Vene raamatumärkide (eksliibriste) kirjeldus“ (1905, 1910 ja 1918).

³⁸ Adam Ivask – Udo-Nestor Ivaski onu, oli õppinud Tartu ülikoolis farmaatsiat ja töötas proviisorina.

³⁹ Peeter Ivask (1849–?), Jaak ja Ann Ivaski neljas laps kümnest, peaks olema Ivar Ivaski vanaisa Vidriku noorem vend.

⁴⁰ Ivar Ivask näib siin vahendavat oma isa Friedrichi Vidriku jutustust, isa külaskäik oli toimunud 15.–23.07.1959.

⁴¹ Jaak Ivask (1804–?), Urboja talu peremees, kümne lapse isa.

⁴² Siin Ivar Ivask näib eksivat, Vidrik Ivask (1846–1892) lisanime Friedrich ei kandnud, nagu tema poeg Friedrich Vidrik Ivask (Ivari isa).

⁴³ Andres Ivask (1837–?), Ivar Ivaski vanaisa Vidriku vanem vend.

Vanaema Korolina Ivask-Selting. EKM EKLA, B-211: 3

talumaal. Väga suur talu metsadega. On võimalik, et Urbaja piirid olid lähedal ehk liitusid Rõngu küla Ivaskite maadega. [Suur Rõngu, mis kuulus Rõngu mõisa alla, oli eri kihelkond – omanikud end. von Manteuffelid, viimati von Anrepid.⁴⁴ Väike Rõngu oli kroonu mõis, eri kihelkond sellepärast.] Vidrikul õnnestus saada koduväiks Kaptale (õnnestus – sest ta oli väga ilus ja sale tütarlaps), abielludes

KAROLINE SELTING'uga (s. 18 – 19),⁴⁹ kelle ema teistkordselt abiellus Mikk'uga. Teda kutsuti Kapta Liinaks. Kapta tolleaegseks pidajateks, kroonutalu Kapta N° 18, oli Tranken'i perekond, kelle juures elas Liina armastatuna kui kasulaps, sest ta ema (kasu – vanaema [?]) liikus ringi Mikuga kui kõrtsmikud ehk restorani pidajad.

[Märkus vasakus veerus] Miks nii palju lätlasti valgus Tartumaale? Sest Tartu-Valga vaheline ala oli katkust, kogu inimestest tühi, kuhu tuli siis lätlasti, kes said eestlasiks.

Liina poolvend Mikk oli peenike, upsakas ametimees Peterburis, kes ei teinud suuremat välja oma emast, eriti midagi oma sugulastest, oletavasti pidades neid mitte küllalt vääriliseks tema seisundile. (See Mikk oli itaallase tütarlapse üles kasvatatud ja siis abiellunud temaga: kodus olnud foto temast lahtiste juuste ja rattaga). Kapta talu oli automaatselt Liina omandus. Kuna Liina oli ilus tütarlaps ja talu vägagi väärtuslikul kohal ja tol ajal ahvatlev, siis olnud kosilaste uhked täkud* [Märkus vasakus veerus] *hobuste järgi otsustati kosja tulnud väärtsuse päev-päevast lõhkumas Kapta talu käsipuid ja et sellele lõpp teha, õnnestus Vidrikul abielluda Liinaga juba temaga väga noores eas 14–15. a. Eeltingimus oli Vidrikult ausalt täidetud – ainult paar aasta pärast temaga abielu teostada (mida ema hiljem tänulikult meeles pidas).

⁴⁴ Vidrik (1876–?), Jaan (1873–?) ja nende vähemalt üheksa õde-venda: Miili-Marie, Julius, Herman, Arnold, Karl, Amalie, August, Peeter, Anna. Mõned ilmselt surid lapseas.

⁴⁵ Peeter Ivaski poeg Aleksei Ivask (1874–1937), ema venelanna Jelena Ivask, õde Jekaterina, vend Joann.

⁴⁶ Saamuel Ivask (1831–?), Ivar Ivaski vanaisa Vidriku vanem vend.

⁴⁷ Nimetamata on jäänud vend Vidrik, poolvend Hain, õed Katri, Mai ja Liis.

⁴⁸ Rõngu mõisa kinkis keisrinna Katariina II 1759. a. oma sekretärile, hilisemale senaatorile Dmitri Volkovile, kes 1766. a. müüs mõisa edasi Ludwig Wilhelm von Manteuffelile, kelle suguvõsas oli mõisal järgemööda kolm omanikku. Viimane krahv Manteuffel müüs mõisa 1875. a. kreisikohtunik Conrad Ferdinand von Anrepile (1839–1924), mõis võõrandati 1919. a. – Vt. „Eesti mõisaportaali“ – <http://www.mois.ee/tartu/rongu.shtml>.

⁴⁹ Karoline Selting (1856–1926), Ivar Ivaski vanaema Rõuges.

[Märkus vasakus veerus] Andres oli alati värskest raseeritud. Pikk, nagu inglise lord (isa silmis). Sülitas suunurgast. Andrese poegadest: Johannes oli noorem, kaubitses Tartus restoranipidajana; Vidrik ja Jaan jäid tallu, samuti veel paar last.⁴⁴ Võttes elumaja [kohad] Urbajal, kuna ainuke tütar abiellus targa ja uskliku kiriku võõrmündri, taluomanikuga Aakre kantis toredal kohal jõe ääres

Vend Peeter, valge juuste ja Tolstoi laubaga (Moskva pristavi ja raudtee politsei ülem Eestis, Aleksej⁴⁵ isa) asus Tartusse ja oli aastakümneid Tartu jaamas teenistuses. Vend Sammul⁴⁶ oli igivana mehena elamas kuskil kaugemal Urbaja asukrundil (tema pojad mujal). Vist veel teisi vendi, kelle nimesid ei mäleta (vt. Rõngu kirikuraamatud).⁴⁷ Urbaja talu oli vene kiriku taga – Rõngust ca. 2–3 versta Elva poole. (Peeter oli vene usku, et ametit saada.) Kirik ehk

Ivaskite pere u. 1911. aastal Kapta talus: Vidrik, Adelheid, Emma, vanaema Liina ja koer Nelly. Aed õuna- ja ploompüüdega, kus Ivar Ivask lapsena mängis, vasakul Kapta talumaja katuseserv. EKM EKLA, A-211: 44

Vidrikut peeti unistajaks, ta õppind nootisis kirjutama ja käis küllaltki vaevarikas kauguses Püha-järve mõisas koolis,⁵⁰ mis vist oli tollal maal lähimaid koole üldse ja arvatavasti sakslastest õpetajatega (peamiselt). On olemas Vidriku kooliajast saksakeelse tekstiga nootid (käsikirjas).

[Märkus vasakus veerus] Tähtsad: von Kr[a]juse, Parrott Eesti kohta

Olles oma põhiloomult vähe huvitatud põllumajandusest, armastanud ta reisida ja liikvel olla, seejärel tegutsedes Tartus õllepoodi ja müügikohtade pidamisega, kus Liina peamiselt töötajaks jäi ja Vidrik armastanud olla liikumas kas soolavooridel Riiga, õlle laialivedamisega õllefabrikutest jne. Oletavasti Kapta jäi rentniku või poolteramehe hoolde. Isa suri vist juulil 1892, poeg Vidrik, viimane laps sündis 27. oktoobril 1892.⁵¹ Isa surnud kopsupõletikust, vist külmetanud vooridel. Surnud (vist) ja maetud Rõngus. Liina elas lastega Kaptal.

Teised lapsed. Juulius ja veel üks laps surid varaselt.⁵² Seejärel suri Aleksander umbes 20 aastasena (alla 20. a., sest ta polnud kroonus).⁵³ Siis Arnold, vanim elavatest, ellujäänud lastest.⁵⁴ Järgmisena suri ema Liina a.,⁵⁵ see järgi õed Emma⁵⁶ ja Adelheid⁵⁷; vend August, kes maeti

⁵⁰ Umbes 15 km.

⁵¹ Ivar Ivaski isa – Friedrich Vidrik Ivask sündis 07.10.1892 Kapta talus Rõuges, ta oli Vidrik Ivaski ja Karoline Seltingu (Kapta Liina) noorim, üheksas laps. Isa suri kõrges eas 23.04.1975 Ameerikas (Los Angeleses).

⁵² Arvatavasti tütar Wilhelmine (1886–1887).

⁵³ Johannes Aleksander Ivask (1887–1905), Ivar Ivaski isa vend, 18. a.

⁵⁴ Arnold Andreas Ivask (1876–1926), Ivar Ivaski isa vend.

⁵⁵ Karoline Selting (Kapta Liina), Ivar Ivaski vanaema.

⁵⁶ Emma (1881–1923), Ivar Ivaski isa õde.

⁵⁷ Adelheide Emilie Ivask (1872–1928), Ivar Ivaski isa õde.

Tartu naise kõrvale⁵⁸; vend Karl (1947),⁵⁹ keda maeti enamlaste ajal lese Ida vanemate ümbruskonda Röpina ja Villem, kes suri 1956 (umbes)⁶⁰.

[Märkus vasakus veerus] Rõngu vana õp. Hansen⁶¹ uuenduste vastu keeles, laulis: „Konn om Tsiion“ – vana võrukeelne „Kus on Siion“.

Elus järeלטulijatest on teada Villemi poeg Endel ja Arnoldi poeg Erich,⁶² kuna teine poeg Georg suri eksilis Geislingenis u. 1950,⁶³ jättes järele ainukese pojana Kill'i (Gill, nüüd koolis Hollywoodis). Augusti ainuke poeg Feliks olevat mõrvatud enamlaste poolt 1945. a. ümber (või sakslaste poolt).

*

Õp. Lõõtsmaa võttis Hanseni koha Rõngus, on nüüd Kanadas.⁶⁴

*

Isa käis Rõngu kihelkonnakoolis. 1. õpetaja Raudsepp (hiljem suurim raamatukauplus Tartus),⁶⁵ hiljem [*Prüma?*] siis Tartu linnakooli, kui emagi kolis sinna. Isa oli 9–10. a., kui ta oli Tartus. Elas seal läbi 1905. a. revolutsiooni. Läks Peterburi enne sõda 1911? (1912?). Jäi sinna kuni 1918. a. sügiseni, oli Läti riigi kuulutamisel seal.

Peterburis „Institut Istorii Iskustvo (Pervii)“, direktor Zuboff, Zuboffi palees Iisaki katedraali kõrval⁶⁶ (palee juba Katariina Suure ajast seal). Loengud õhtul. Krahv Zuboff ise kõneles prantsuse kunstist. Karl Ernst von Liphart⁶⁷ – itaalia kunst (Keiserliku Eremitage'i direktor või itaalia osakonna juhataja. Delarov⁶⁸ – hollandi kunsti üle. Loengud – vene, prantsuse, saksa. Instituudi sekretär oli dr. Grossvalds,⁶⁹ lätlane, hiljem läti saadik Pariisis. Baron Wrangel – kreeka kunst (eesti mõisniku soost). Wiedemann⁷⁰ – vist keelte alal. Isa hommiku loenguid ei saanud kuulata. (Semjonov Tjen-Schanski suurim hollandlaste kogu Venemaa, kõige rohkem *nimed.*) Peale loengu Petit-fours⁷¹ ja kohvi tressitud teenrite poolt serveeritud. Mitu aastat käis isa seal (vist 3, siis suleti). Kirjanike õhtud nagu Gorki⁷² j.t. Isa töötas Pezholz'i juures.⁷³

Riias tegi isa Pezholzi osakonna.

[---]

⁵⁸ August Ivask (1878–?), Ivar Ivaski isa vend.

⁵⁹ Karl Ivask (1883–1947), Ivar Ivaski isa vend.

⁶⁰ Wilhelm Aleksander Ivask (1890–1956), Ivar Ivaski isa vend.

⁶¹ Winfried Martin Hansen (1860–1936), Tartu ülikooli usuteaduskonna lõpetanud, Rõngu Mihkli koguduse õpetaja 1889–1929.

⁶² Endel Ivask (1922–1978) ja Erich Ivask (1912–1971), Ivar Ivaski onupojad.

⁶³ Georg Ivask (1908–1947), Ivar Ivaski onu Arnoldi poeg.

⁶⁴ Vt. Ernst Lootsma (1908–1991), Tartu ülikooli usuteaduskonna lõpetanud, valiti Rõngu Mihkli koguduse õpetajaks, kus töötas 1935–1944, hiljem arvatavasti Inglismaal.

⁶⁵ „J. Raudsepa raamatukauplus“ Tartus Raekoja platsil varustas ülikooli teaduskirjandusega, omanik Jaan Raudsepp (1877–1961) lõpetas Tartu Õpetajate Seminari, oli lühikest aega koolmeister Rõngus, hiljem edukas ärimees; Jaan Kaplinski emapoolne vanaisa.

⁶⁶ Vene Kunstiajaloo Instituut – vene k. Valentin Pavlovitš Zubov (1884–1922), vene krahv, kooli tunti ka nn. Zubovi instituudina, tegutses Peterburis / Petrogradis / Leningradis 1910–1925. Valentin Platonovitš Zubov 1885–1969.

⁶⁷ Ernst von Liphart (1847–1932), Ermitaaži maaliosakonna kuraator.

⁶⁸ Pavel Viktorovitš Delarov (1856–1913).

⁶⁹ Jāzeps Grosvalds (1891–1920)

⁷⁰ Ferdinand Johann Wiedemann (1805–1887), saksa-rootsi päritolu Eesti keeleteadlane, Peterburi TA akadeemik (1854).

⁷¹ Saiakesed – pr. k.

⁷² Maksim Gorki (1868–1936), tuntud vene kirjanik.

⁷³ Vidrik Ivask töötas Peterburis Eduard Pezholzi kuulutusbüroos ja lahkus Riiga ülesandega avada seal büroo esindus. Vt. „Vidrik Ivaski eluloolisi andmeid“ – EKM EKLA, f. 409, m. 74: 11.

[8. nov. 1960]

Ivaskite suguvõsa genealoogiat on kõige põhjalikumalt seni uurinud Udo Ivask (1878–1922) oma publikatsioonis „Table généalogique de la Famille Ivask“⁷⁴ (Moskou, Imprimerie L. W. Poshidaieff, 1910, Tiré à 15 exemplaires). Selle järgi oli Ivaskite esiisa Soome Hendrik, sünd. Soomes 1700 ümber ja surnud a. 1748 „Liivimaal“, s. o. Ivaskite külas, Viljandi maakonnas, Vastemõisa vallas, Suure Jaani kirikuraamatu järgi. Nende Mulgimaa Ivaskite silmapaistvamad esindajad on vist olnud Udo Ivask – bibliograaf, ekliibriste koguja ja ka graafik (arvatavasti pärineb vanim eesti ekliibrist temalt ja mitte Kristjan Raualt), ja siis Juri Ivask (sünd. 1907 Moskvast, Udo I. venna Pauli poeg)⁷⁵ – slavist, Ph. D. Harvardi ülikoolist ja huvitav venekeelne luuletaja, luulekogudega: ja „Царская осень“ (Paris, 195[3]).⁷⁶ Ta on toimetanud vene pagulasluule antoloogiat ja kirjutanud eessõnad V. Rozanovi teostele⁷⁷ ja ka Marina Tsvetajeva kogule „Лебединый стан“ (1958). j.m. Harvardis oli tema õpetajaks tuntud filosoof-ajaloolane Fedotov⁷⁸ (kelle kirjutusi ta samuti postuumselt toimetas). Kirjandusajakirjast „Опыты“, mis ilmus New Yorgis, andis tema välja viimased viis numbrit. Huvitav, mitmekülgne mees, kelle soontes on eesti, saksa ja vene verd – peab ennast venelaseks. (Venelasest ema pooltel leidub Živago nimelisi sugulasi!) Juri Ivaskiga on meid Ameerikas ära vahetet (samad initsiaalid). Olen temaga kirju vahetand a. 1959 pääle ja isiklikult tutvund Chicagos sama aasta jõulukuul.⁷⁹

Viljandi Ivaskite genealoogia on selge a. 1700–1960. See põhineb aga ainult ühe Soome Hendriku poja, nimelt Erichi, järeltulijail. Teine poeg, Hendrik, suri Viljandimaal, kuid kolmas poeg Tõnis (sünd. 1749) – selle kohta vaikib Udo Ivaski sugupuu, niisama nagu noore Hendriku poegadest Aadamast (s. 1771) ja Jaanist (s. 1774, niisiis isa surma-aastal). Ma ei imestaks, kui üks nendest oleks Rõngu Ivaskite esiisaks. Kes aga täpselt? Sellele ma täna veel vastust ei tea.

Kus leidub veel Eestis Ivaski nimelisi külasid ja talusid väljaspool Viljandimaad? Ainuke teine küla olevat Karula vallas, Karula kihelkonnas, Valgamaal (teine allikas väidab Sangaste vallas).⁸⁰ Arvatavasti pole see identne Ivaski taluga, mis samuti leidub Valgamaal, Laanemetsa vallas [?]. B. Kangro teab ühest Ivaski nimelisest talust Vana-Antsla läheduses, kus enam Ivaskeid ei eland, kuid kelle maal leidus igivana pedajas, mis nägi välja nagu raudrüütel: Ivaski määnd rahvasuus.⁸¹ (Võib-olla see asus juba Valgamaal?) Igatahes olen kokku saand Minneapolisese ühe Aleksander I-ga, kelle isa tulnud Võrumaalt. Valga- ja Võrumaa Ivaskite genealoogia on veel väga udune.

⁷⁴ Ivaskite perekonna genealoogiline tabel – pr. k. Autor nimekujuga Oudo Ivask. Raamat sisaldab Ivaskite seitsme põlvkonna loendit 11 leheküljel. Kokku trükiti teost 15 eksemplari. Juri Ivask on andnud Ivar Ivaskile ühe kahest Läände jõudnud oma onu Udo Ivaski raamatust – „Tagebücher“, 24.02.1960. EKM EKLA, fond 409, m 27: 1; l. 121.

⁷⁵ Juri (Georg) Ivask sündis Moskvast 14.09.1907, Udo Ivaski venna Pauli poeg, ema poolt Živago. Vene luuletaja ja kirjanduskriitik, oli kirjavahetuses Boris Pasternaki, Marina Tsvetajeva ja teiste suurte nn. vene emigratsiooni kirjanikega. Pere opteerus 1920. a. Moskvast isa kodumaale Eestisse, Juri lõpetas Tartu ülikooli õigus-teaduskonna, eesti keelt selgeks saamata. 1944. a. emigreerus ta Saksamaa kaudu USA-sse, suri 13.02.1986 Amherstis. Vt. tema kohta Galina Ponomarjova uurimusi, nt. G. Ponomareva. Problema nacional ´nogo samoopredelenija pisatelej-optantov (slučaj Jurija Ivaska). – Toronto Slavic Quarterly. Academic Electronic Journal in Slavik Studies. – <http://sites.utoronto.ca/tsq/18/ponomareva18.shtml>

⁷⁶ Ivar Ivask on päevikus märkinud luulekogud, kuid nende pealkirju ega ilmunisaastaid pole ta selgitanud: „Severnyj bereg“ (1938). Hiljem avaldas Juri Ivask luulekogud „Xvala“ (1967), „Zoluška“ (1970), „Zavoevanie Meksiki“ (1984), „Ja – meščanin“ (1986) ja „Igarjuščij čelovek: poema = Homo ludens: a poem“ (1988).

⁷⁷ Vassili Vassiljevitsš Rozanov (1856–1919), vene religioonifilosoof.

⁷⁸ Georgi Petrovitš Fedotov (1886–1951).

⁷⁹ Vt. G. Ivask, 14.06.1967 I. Ivaskile – EKM EKLA, f. 409, m. 9: 28.

⁸⁰ Maa-ameti järgi on Eestis umbes 50 Ivaski nime sisaldavat kinnistut, lisaks Ivaski küla Põhja-Sakala vallas Viljandimaal.

⁸¹ Kangro on kirjutanud 20. VI 1959 I. Ivaskile Ivaski talust ja männist. – EKM EKLA, f. 409, m. 10: 1, l. 15/16. Vt. artikli saatesõna lõpp.

Tartumaa Ivaskite keskus on nähtavasti Rõngu.⁸²

[--]

Klosterneburgis, Viini läheduses, 17. detsembril 1960 (laupäeval)⁸³

Täna sündisin kell 9.15 hommikul 33 aastat tagasi Riias, Lätimaa pealinnas, ja nüüd alustan ma seda päevikut hoopis mujal – mitte mu sünnikohas või Eestis, isegi mu praeguses kodukohas paguluses mitte, vaid Austrias. Kas olen küllalt vana päevaraamatu korralikuks pidamiseks? Loodame, sest seni on see mulle õnnestunud ainult ajutiselt ja olen korrapäraselt päevikut edasi lükand ajaks kui olen oma senist autobiograafiat kõiksugu märkmeist kogunud ja puhtalt ümber kirjutand... Kuna see pole mulle tänapäevani veel korda läind, siis miks mitte alata täiesti uue vihuga? Otsustasin just seda teha.

Kolmkümmend kolm – on's see juba Dante kuulus „nel mezzo del *cammin*“⁸⁴. Tean praegu ainult seda selgelt, et hakkam endast paremini aru saama ja seda tänu kohtamisele Doderer'iga. See vaimne tundmaõppimine algas juba 1956. aasta sügisel, kui lugesin vaimustatult tema romaani „Die Dämonen“ (äsja naasnud Northfieldi teenistusest USA sõjaväes). Järgnes kirjavahetus, isiklik tutvumine 1957. a. augustikuul (Münchenis), minu kirjutused tema loomingust inglise ja eesti keeles ja sel aastal asumine Viini, et teda paremini tundma õppida, temast ulatuslikult kirjutada minu kavatses uurimuses Austria romaanist.⁸⁵ Kõige sügavamalt mõjus ehk minusse tema keskne ütetus „Die Erinnerung als Grundlagen der Person.“⁸⁶ Algas minu süvenev huvi enda mineviku vastu, mis on ju õieti inimeseks, küpseks inimeseks saamise tunnusmärgiks (nagu näen kasvava selgusega).“

Ivaskite pere Riiga seotud kommentaaride eest tänan Guntars Godiņšit! Artikli valmimist on toetanud HTM-i uurimisgrant „Kirjanduse formaalsed ja informaalised võrgustikud kultuuriloo allikate põhjal“ (IUT22-2) ja EL regionaalarengu fondi kaudu Eesti-uuringute Tippkeskus (TK145).

⁸² Ivar Ivask tegeles oma Eesti juurte selgitamisega järjepidevalt kuni elutee lõpuni. EKM EKLA-s leidub Ivar Ivaski kogus (f. 409) Helene Ivask-Kulpa masinkirjas, autori käsikirjaliste parandustega artikkel pühendusega Ivar Ivaskile, Tartus 21.09.1988, ilmselt üle antud Ivaskite Eestis viibimise ajal. Tegu on 28-leheküljelise kokkuvõttega Udo Ivaski päritolust, eluloost ja tööst bibliograafi ja ekliibriste uurijana. Helene Ivask-Kulpa (1910–2005) oli Udo Ivaski tütar ja Jüri Ivaski nõbu.

⁸³ I. Ivask. Must kaustik. Päevikud 1964–1966. – EKM EKLA, f. 409: 27: 2, l. 3.

⁸⁴ Dante Alighieri „Jumaliku komöödia“ (1306) algusvärs „Nel mezzo del cammin di nostra vita“ (meie elutee keskel – it. k.).

⁸⁵ Vt. J. Undusk. Ivask ja Doderer. Meeste sõprus. – Eesti kirjanike ilmavaatest. Ilmamaa, Tartu, 2016, lk. 544–558.

⁸⁶ Vt. viide 2.